

NATURA ÎN POEZIA ELENEI FARAGO

DINU MOTROC

Școala Gimnazială din comuna Unirea, județul Dolj

Cuvinte-cheie: *Soarele, Luna, marea, codrul, anotimpurile*

Creația poetică a Elenei Farago a cunoscut, în evoluția sa, mai multe traiectorii, una dintre acestea fiind cea care include versuri dedicate naturii.

În urma unei sumare analize, se poate ușor constata că peisajul natural se împletește organic cu frământările care macină sufletul poetei, participând intens la trăirile ei sentimentale. Învestită cu atribute omenești, natura întregeste poezia de dragoste a Elenei Farago, potențându-i mesajul artistic.

În lirica în care poeta înfățișează natura întâlnim mai multe motive poetice, dintre care amintim: Soarele, Luna, cerul, amurgul, noaptea, marea, codrul, muntele, primăvara, vara, toamna, iarna.

Zorile, lumina, dimineața, Soarele apar în mai multe ipostaze. În poemul *Un pribeag cântă*, din volumul *Șapte din umbră*, Soarele generează tristețe, melancolie:

„Dac-ar fi să știi
Câtă jale mi-i,
Cât oftat îmi dai,
Soare, când răesai,
N-ai mai vrea să-mi spui
Cum în lume nu-i
Ochi, cât de mâhnit,
Să nu-ți fi zâmbit, -
Grai să nu-ți fi dat
Slavă de-mpărat ...”.

În poezia *S-a dus și noaptea asta*, din volumul *Din taina vechilor răspântii*, zorii trezesc grădina din somnul dulce al dimineții, scaldându-și razele în roua florilor. Poeta îl imploră să lumineze întregul pământ, să aibă un zâmbet dătător de speranță pentru suferinzii care își așteaptă izbăvirea de la ei:

„O, zori albaștri, voi,
Ce deșteptați grădina,
Scaldându-vă lumina
În roua de pe flori, -

Vă pogorâți senini,
Atotluminătorii,
Să aibă muncitorii,
Din toată lumea, spor ...

Zâmbiți alinător
În orișice fereastră,
Că mulți bolnavi și-adastă
Izbava de la voi ...”

Folosirea personificării face ca potențialul expresiv al versurilor să crească în intensitate, duce la amplificarea valorii poetice a textului.

Lumina se află în centrul atenției și în versurile următoare:

„I-atâta de tare lumina de azi,
Și-atâta-i de plină-n grădină,
Că frunzele-n vârful bătrânilor brazi
Par fluturi cu-aripi de lumină.

Oglinzi de diamante cu ape de sori
Își clătină sclipătu-n zare, -
Și-n pale de aur cad razele-n flori
Și-n fiece rază-i un soare.

Lumină și fluturi ... lumină și flori ...
Și-i iar sărbătoarea-nvierii!...”
*O fată bolnavă scrie*¹

Cu o măiestrie artistică rar întâlnită, poeta realizează mirifice imagini de basm, care ne încântă inimile și ne picură în suflete inegalabila fericire pe care numai primăvara poate să o transmită.

O mare de lumină inundă întreaga natură. Este sfânta și binefăcătoarea lumină a învierii Mântuitorului.

Personificarea, comparația, anafora, epitetul metaforic contribuie substanțial la creșterea valorii poetice a textului prin crearea unor elevate stări sufletești.

Într-un fermecător pastel, conceput în stil popular, Elena Farago ne aduce în fața ochilor un asfințit de soare. După ce prezintă decorul natural, poeta trece la descrierea propriu-zisă a fenomenului, oferind detalii despre acesta, în sensul că surprinde culoarea arămie pe care o capătă norii în lumina filtrată a razelor de soare:

„Sus pe culmea dealului,
În apusul soarelui,
Tot mai albe-s căile,
Tot mai negre văile. –
Culmea cum se-ntunecă,
De pe ceruri lunecă
Adumbrind pământul
Cum îi poartă vântul.

Nouri de aramă
Dunga de-și destramă,
În val de rumeni fulgi
Ce se-nșiră-n dungi,
Tot mai rare-n zare
Până cad în mare”.

*Pastel*²

¹ Elena Farago, *Șoaptele amurgului*, Craiova, Editura Ramuri, 1920, p. 42-43.

² *Idem, Versuri*, Budapesta, Editura Luceafărul, 1906, p. 43-44.

Imaginile poetice de un rafinament deosebit, epitetele, antiteza, anafora conferă textului un farmec aparte.

În lirica Elenei Farago noaptea are mai multe forme de manifestare. Uneori, ea este atât de întunecoasă încât nu poți distinge nici măcar o umbră. Întunericul este atât de apăsător, de stresant, încât îți creează impresia că „n-ar fi noapte ci umbra neființii/S-ar fi întins în preajmă-ți”:

„Pierdut îți pare parcă al ochilor scump dar,
Zadarnică li-i vrerea și clipătu-n zadar:
O umbră nu poți prinde, mai slabă ori mai vie,
Ci-i una-ntunecimea greoaie și pustie
De parcă n-ar fi noapte ci umbra neființii
S-ar fi întins în preajmă-ți ... Te-apasă greul minții”.

*Noapte*³

Această noapte este înspăimântătoare, apocaliptică. Ea are un puternic efect paralizant, anihilator.

În volumul *Șoaptele amurgului* noaptea apare în următoarele ipostaze: „noptile cu lună plină” (*Scrisoare*); „noaptea grea și neagră”; „în noaptea cea mare/Și grea de neagră ce era”; „noaptea ceea rea”; „noaptea neagră”; „Dușmana noapte”; „nopti mai negre” (*Poveste pentru Mihnea*).

În volumul *Nu mi-am plecat genunchii* avem două exemple: „în noaptea asta lungă ” (*Scrisoare*); „noaptea temutului potmol” (*Scrisoare II*).

Motivul astrului ceresc al nopții reprezentat de Lună este întâlnit atât în folclor cât și în literatura cultă. În folclor, alături de Soare, el generează un motiv mai amplu – Soarele și Luna. În balada populară Miorița creatorul anonim atribuie celor doi aștri, cu ajutorul personificării, calitatea de nuni.

Asemenea înaintașilor, și Elena Farago a creat poeme în care identifică numele reginei nopții. Două exemple din volumul *Șoaptele amurgului* sunt edificatoare în acest sens.

³ *Ibidem*, p. 6-7.

„În seara asta luna
E oarbă
Și tăcută. –
Desprinde-te, biet suflet,
Și-ncearcă-te să pleci
Pe puntea ce ți-o-ntinde
Un pâlc de raze reci”.

Desprinde-te, biet suflet

Epitetele și personificările contribuie la crearea unei atmosfere de mister, accentuând suspansul și blazarea provocate de lipsa oricărei speranțe.

Indiferența lunii, sentimentul de răceală pe care îl transmite prin intermediul razelor sale acționează în mod nefast asupra poetei.

În exemplul următor, luna nu mai este insensibilă față de zbucliumul sufletesc al poetei, ci, dimpotrivă, i-a trimis o rază caldă, prietenoasă, care i-a umplut inima de bucurie și de speranță:

„În noaptea-n care luna mi-a-ntins
Întâia rază
Spre care n-am tins mâna, ca de-obicei,
S-o prind,
Ci am simțit
Cum brațe lăuntrice-o cuprind
Și cald mi-o trec prin tâmple,
Și-n suflet mi-o așează,
Am adormit zâmbindu-mi
Și-n vis am plâns ca trează”.

Întâiele raze, I

Și în acest exemplu întâlnim o personificare a astrului nocturn, cu ajutorul căreia peisajul prinde viață.

Cerul este un alt motiv literar identificat în lirica pe care Elena Farago a închinat-o naturii. Bolta apare atât senină, cât și acoperită de nori. Iată cum ne este înfățișat cerul în poemul *O sară*, din volumul *Șoapte din umbră*:

„S-a dus să râdă altor zări
Aprinsa cerului lumină,
S-au strâns zorelele-n grădină
Și crește umbra pe cărări”.

Epitetul „aprinsa” generează o senzație vizuală care sugerează culoarea roșiatică, arămie a soarelui înainte de a apune. Sosirea nopții este prezentată gradat. După asfințitul soarelui umbrele serii pun stăpânire, din ce în ce mai mult, peste întreaga fire, contururile obiectelor devin tot mai vagi.

În poezia *În grădină*, din același volum, ne întâmpină un cer senin cum n-a fost niciodată:

„Lași cântecul, și iar
Pierdută-n gânduri cazii ...
N-a fost nicicând supt ceruri
Seninul care-i azi”.

Unul dintre cele mai importante motive din lirica închinată naturii este cel al mării. Din vremuri imemorabile, care se pierd în negura veacurilor, marea a generat cele mai complexe manifestări ale ființei umane: grandoare, pace sufletească, visare, tristețe, bucurie, incertitudine, teamă halucinantă, iubire, ură, exaltare, blazare, paroxism etc.

Prin chemarea sa magică, plină de mister și poezie, marea – liniștită ori învolburată – face inimile să susure, asemeni izvoarelor de munte incendiate de Lună, imnul inefabil al genezei.

La Elena Farago, pastelurile dedicate mării au, inițial, un caracter descriptiv, după care alunecă spre zona reflecțiilor existențiale, a speculațiilor filozofice:

„O gheață-nvolburată, pierdută-n fumul zării ...
Nici șoptă: mut e basmul sub straiul nesimțirii –
Și murmurul molatec și vaetele mării
Au împietrit, surprinse de-o rece toană-a firii.

Privești pustiul zării, și ce străin îți pare
De marea cea albastră cuprinsul care-l măsură, -
Și ce străin i-e lumii un suflet care moare
Sub haina nepăsării tânjind atâtea păsuri ...”

*Amorțire*⁴

Versurile citate oferă un peisaj tipic de iarnă marină. O liniște sepulcrală plutește deasupra întinderii nesfârșite de gheață. Gerul năprasnic a anihilat „murmurul molatec și vaetele mării”. Acest tablou dezolant creează impresia că este desprins dintr-un basm cu zmei transformați în stane de piatră de Făt-Frumos printr-o simplă pocnitură de bici. Cuprinsul pustiului care se pierde la orizont îți pare că este rupt de realitate, că nu are nimic comun cu marea.

Ultimele două versuri ale poeziei ies din sfera descriptivului și capătă un caracter meditativ, ridică o problemă existențială.

Tropii folosiți de poetă au un aport considerabil în potențarea expresivității și a valorii stilistice.

Epitetele și personificările generează senzații vizuale și auditive deosebit de plastice: „gheața-nvolburată”; „mut e basmul”; „murmurul molatec”; „vaetele mării”; „rece toană”; „marea cea albastră”; „un suflet care moare”; „haina nepăsării”.

Alteori, în cuprinsul aceluiași poem, întâlnim o mare calmă, dar și o mare capricioasă, care ne aduce în fața ochilor imagini de groază, care prevestesc, parcă, un cataclism universal:

„O, când e marea liniștită,
pe țarmu-i noaptele-s povești
Și murmurul duios e șoapta
perechilor îndrăgostite
Ce-au rătăcit în nopți senine
pe luciul mării liniștite ...

Și-n nopțile când nouri negri
fantastic prin văzduh s-avântă,
Atunci pe-ntreg întinsul mării

⁴ *Ibidem*, p. 30.

fierb clocote ce te-nspăimântă
Și valurile mari, ce-n hohot
de urlete sfâșietoare
Se sparg de țărni, îți spun povestea
pescarului ce-n valuri moare ...”

*La mare*⁵

Personificarea, comparația, epitetul și hiperbola sunt tropii care dau un farmec inegalabil discursului poetic, îmbogățindu-l cu imagini și senzații surprinzătoare. Marea care deapănă povești creează un cadru familiar, o atmosferă caldă, prietenoasă, plină de gingășie.

În timpul unui taifun, când este băntuită de stihiiile dezlănțuite ale naturii, marea generează scene de coșmar, apocaliptice.

Alte motive întâlnite în lirica închinată naturii, mai puțin frecvente decât cele prezentate până acum, sunt muntele și codrul, care sunt descriși ca protectori ai celor mulți și obidiți, porniți pe asprul drum al pribegiei din cauza „hoardelor dușmane”, care ne cotropeau glia strămoșească sau din cauză că nu puteau să mai îndure crunta exploatare exercitată de ciocoi:

„Și-apoi de-atunci încoace te-ai oțelit văzând
Câtă durere-n lume, cât plâns și câtă luptă ...
Ți-aduci și-acum aminte de prunci cu fața suptă
Și de femeii speriate, îngrămădiți de-a valma
Cu lucruri de-ale casei în timpuri de băjenii,
Când hoardele dușmane goneau spre munți sătenii.
[.....]
Și-ți mai aduci aminte și de haiduci ... ți-erai
Atât de dragi ...
Din treacă rupeau câte o frunză,
Și-așa cântau de jalnic ... și te durea că n-ai
Puteri să le poți face vreun rost să se ascunză.
Treceau doinind spre codri pe cai ce păreau zmei”.

*Unui stejar*⁶

⁵ *Ibidem*, p. 78.

⁶ *Idem*, *Șoapte din umbră*, Craiova, Editura Ramuri, 1908, p. 7, 9.

Muntele și codrul se înfrățesc cu țăranul care a luat drumul haiduciei, oferindu-i adăpost și sprijin în lupta sa împotriva dușmanilor.

Pentru miera închisă într-o colivie, codrul este un prilej de rememorare a vieții libere pe care a dus-o în mijlocul acestuia. Amintindu-și de „codrul verde”, ea cântă „înviorată” doina pe care o învățase acolo, când se bucura de cel mai minunat dar făcut de Dumnezeu – libertatea:

„O-ncepe, iar o lasă, și cântecul se perde, -
Ea și-a adus aminte cântând de codrul verde,
Și toate-acum le uită cum prinde-nviorată
Să-și zică draga doină în codru învățată”.

Robie⁷

Motivul primăverii, ca și al celorlalte anotimpuri, este slab reprezentat în lirica pe care Elena Farago a dedicat-o naturii. Primăvara simbolizează trezirea la viață a întregii naturi din letargia în care o cufundase iarna. În grădini asistăm la o explozie de verde și de flori, natura este un vis de ample simfonii, iar în muguri joacă tainice lumini:

„Stai singură-n grădină
Și dragostea ți-o cânti,
Și-atâta ți-i de bine,
Că parcă te-nspăimânti...”

Lași cântecul, și iară
Pierdută-n gânduri cazi...
N-a fost nicicând supt ceruri
Seninul care-i azi.

⁷ *Idem, Versuri*, Budapesta, Editura Luceafărul, 1906, p. 100.

I-atâta primăvară
În mugurii din tei,
Și-au înflorit ast-noapte
Atâția stânjenei..."

*În grădină*⁸

Peisajul fertilității ni se derulează înaintea ochilor prin intermediul lunii mai, mesagerul prin care Dumnezeu ne trimite „Roade-n pomi și miere-n flori/Pâine-n grâu și ploaie-n nori". Atmosfera este luminoasă, plină de exuberanță, stare de spirit creată de prezența ciocârliei, care, prin eternul său zbor spre soare, simbolizează aspirația spre lumină, spre absolut:

„Lie, lie, ciocârlie,
Nu mai pot de veselie,

Că ne vine iar din rai,
Mult iubita luna Mai.

Și i-a dat Dumnezeu-sfânt,
Să ne-aducă pe pământ,

Roade-n pomi și miere-n flori
Pâine-n grâu și ploaie-n nori.

Făr-de grindini, făr-de mană,
Din Armindenii până-n toamnă".

*Luna Mai*⁹

Motivul verii este prezent în cea mai mică măsură, comparativ cu celelalte motive ale anotimpurilor. În poemele dedicate de Elena Farago verii, nu este înfățișată fertilitatea, rodnicia acestui anotimp,

⁸ *Idem, Șapte din umbră*, Craiova, Editura Ramuri, 1908, p. 42-43.

⁹ *Idem, Căteușul schiop*, prefață de Diana Nedelcea, Craiova, Fundația Scrisul Românesc, f.a., p. 66.

ci peisajul dezolant pe care l-a lăsat în urma ei o secetă cumplită. Totul este încremenit, lipsit de viață. Niciun nor nu apără „Însetate-le ogoare” de soarele dogoritor care pârjolește totul, fără milă. Nici cea mai mică adiere de vânt nu răcorește fruntea ogoarelor. Acestea sunt comparate cu niște oameni care zac pe patul de suferință în așteptarea unui sfârșit inevitabil:

„Niciun nor, nici semn de boare,
Parcă n-a plouat de-un veac,-
Stau așa, de parcă zac,
Însetatele ogoare.

Și-n grâu rar, cu spic sărac,
Prăpădit de prea mult soare,
Se desfac nepăsătoare
Așa multe flori de mac!...

Doamne, Doamne... de ce-s oare
Așa multe flori de mac
Vara asta pe ogoare?..."

*Secetă*¹⁰

În lirica pe care Elena Farago a dedicat-o naturii, toamna ocupă un loc privilegiat în comparație cu celelalte anotimpuri. Tragismul toamnei trebuie perceput nu doar din tablourile care descriu direct acest anotimp, ci și din reverberațiile pe care le îndreaptă spre zbulciunatul univers al ființei umane. Folosind procedeul corespondențelor și pe cel al contrastelor, poeta analizează, în paralel, peisajul natural și trăirile sale sufletești. Prezentând elemente din natură la începutul sau la finalul unor poeme închinat zeului Eros, Elena Farago potențează caracterul pur descriptiv al acestora. Pastelul-cadru are o implicare directă în frământările care răscolesc sufletul poetei:

¹⁰ *Idem, Șapte din umbră*, Craiova, Editura Ramuri, 1908, p. 81.

„Și cum în spulber rece de vânt nepăsător
Se stinge tristul vaer al frunzelor ce mor,
Și pieptul tău se-neacă în tremur de suspin
Și-durerat ți-i gândul ca-n zilele de chin...
[.....]
O, nu-i de vină toamna în jalea ce te-a prins
Și-i viața ta ce-o clipă din neguri s-a desprins,
Sunt nopțile cu-ntregul lor zbucium de simțiri
Topite-n zile serbezi de plâns și-nvinuiri,
Și-n zborul nălucirii treci tu, cum rând pe rând
Te judecai în friguri și te iertai plângând..."

*Toamnă*¹¹

O atmosferă de basm, ireală, înspăimântă prin imaginea dezolantă pe care o creează noianul de frunze uscate ce acoperă cărările. „Tristul vaer al frunzelor ce mor" amplifică sentimentul de tristețe, de amărăciune care a pus stăpânire pe sufletul poetei. Ea rememorează suferințele pe care le-a îndurat din cauza unei iubiri neîmplinite.

Epitetul, comparația și personificarea sunt tropi cu ajutorul cărora poeta realizează senzații de o remarcabilă valoare stilistică.

Înceiem prezentarea unora dintre motivele literare folosite de Elena Farago în poezia naturii cu cel al iernii. Acest anotimp este tărâmul albului pur, simbolul unui suflet curat, neîntinat de nimic. El este un țarm al liniștii sufletești. Iarna are, în primul rând, conotația de întindere geografică, dar, în afară de aceasta, ea trebuie receptată și ca spațiu sufletesc:

„Joc de unde împietrit,
Und' ți-e cântul liniștit? -
Joc de valuri înghețat,
Und' ți-e plânsul zbuciumat? -
[.....]

¹¹ *Idem, Versuri*, Budapesta, Editura Luceafărul, 1906, p.113.

Joc de valuri înghețat,
Vei porni de unde-ai stat-
Joc de unde împietrit.
Nici n-ei ști când te-ai topit.-

Dar când gerul trece-odată
Peste-o inimă curată,
N-aflî soare să-i dezgheți
Jalea amăgitei vieți!..."
*Joc de unde împietrit*¹²

Versurile citate fac parte dintr-un pastel-cadru în care, după ce este descris un peisaj din natură, marea pustie, încremenită de înghețul iernii, este prezentată corespondența dintre acesta și stările sufletești ale poetei. Cele două interogații retorice din prima strofă accentuează sentimentul de tristețe ce caracterizează întregul poem. Epitete ca „împietrit”, „liniștit”, „înghețat”, „zbuțiat”, „curată”, „amăgitei” dau un plus de expresivitate versurilor, mărinț potențialul lor stilistic. Nu lipsit de importanță este și rolul personificărilor, care amplifică, din punct de vedere afectiv, mesajul poetic.

Bibliografie

- Farago, Elena, *Versuri*, Budapesta, Editura Luceafărul, 1906.
Farago, Elena, *Șoapte din umbră*, Craiova, Editura Ramuri, 1908.
Farago, Elena, *Din taina vechilor răspântii*, Craiova, Editura Ramuri, 1913.
Farago, Elena, *Șoaptele amurgului*, Craiova, Editura Ramuri, 1920.
Farago, Elena, *Nu mi-am plecat genunchii*, Craiova, Editura Prietenii Științei, 1926.
Farago, Elena, *Cățelușul schiop*, prefață de Diana Nedelcea, Craiova, Fundația Scrisul Românesc, f.a.
Grecu, Victor V., *Limba română contemporană*, ediția a II-a, Sibiu, Editura Alma Mater, 2002.
Magheru, Paul, *Spațiul stilistic*, Reșița, Editura Modus, 1993.
Oancea, Ileana, *Lecturi stilistice*, Timișoara, Editura Marineasa, 1999.

¹² *Ibidem*, p. 23-25.

NATURE IN ELENA FARAGO'S POETRY

(Abstract)

Key words: *Sun, Moon, sea, woods, seasons*

The poetic works of Elena Farago have experienced in their evolution several paths one of which including the lyrics dedicated to nature.

After a brief analysis, we can easily find that the landscape is organically mixed with the turmoil in the poet's soul, participating actively in her sentimental feelings. Invested with human attributes, nature completes Elena Farago's love poetry empowering the artistic message.

In the lyrics where the poet depicts nature we meet many for literary motifs such as: Sun, Moon, sky, dusk, night, sea, woods, mountains, spring, summer, autumn, winter.